

УДК 338.5:631

ОСОБЛИВОСТІ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ

О.М. Барілович, кандидат економічних наук

Проаналізовано чинники, які впливають на процеси ціноутворення в аграрній сфері. Визначено проблеми і особливості, з якими стикаються сільськогосподарські товаровиробники під час формування ціни.

Ціна, ціноутворення, сільськогосподарська продукція.

На сучасному етапі розвитку аграрних підприємств України одним з основних завдань є вирішення проблеми ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. Відомо, що ціна істотно впливає на ефективність діяльності підприємства, оскільки від неї залежить і відшкодування витрат виробництва, і прибуток підприємства. Проте, на сьогодні, ціновий механізм, що існує в сільському господарстві, не спроможний забезпечити від-

новлення виробничого потенціалу галузі у достатніх для розширеного відтворення обсягах, що гальмує зростання ефективності. Отже, існує необхідність у вивченні особливостей процесу ціноутворення в галузі та їх впливу на ефективність сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування цінового механізму в аграрній сфері присвячені праці багатьох вітчизняних учених, зокрема: Ю.П. Воскобійника [1], В.Я. Месель-Веселяка [2], Л.В. Молдавана [3], Б.І. Пасхавера [4], О.М. Шпичака [5] та ін. Проте, на нашу думку, питання особливостей формування ціни у сільському господарстві та її впливу на учасників процесу розподілу потребують подальшого вивчення.

Мета дослідження – визначення проблем та особливостей процесу ціноутворення у сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, ціна – категорія кон'юнктурна, її формування залежить від співвідношення попиту і пропозиції на ринку. Тобто, в умовах ринкової економіки ціни повинні диктуватись, перш за все, ринком. Проте, слід зауважити, що, окрім попиту і пропозиції, в сільському господарстві існує ціла низка чинників, що впливають на процес ціноутворення та рівень цін.

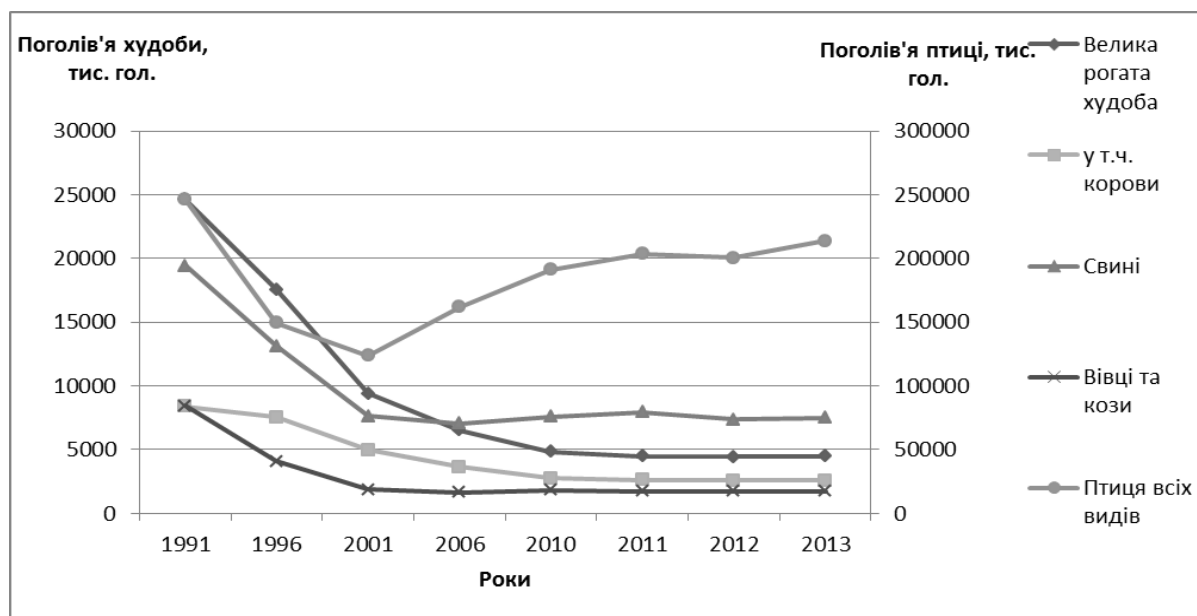
Аналізуючи процес ціноутворення, насамперед, слід зазначити природу ціни, а отже, і формування прибутку сільськогосподарським виробником. Вона пов'язана з існуванням так званої диференціальної земельної ренти, суть якої полягає в тому, що ціна на сільськогосподарську продукцію формується за витратами на гірших за родючістю землях, а, відповідно, на кращих ділянках виникає надприбуток – рента. Однак, у зв'язку зі складністю визначення цін на сільськогосподарську продукцію по гірших землях, вони не набули практичного поширення у чистому вигляді, а формуються здебільшого за середніми витратами [5, с. 5]. Це, у свою чергу, загострює проблему диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні ресурси, що використовуються у процесі її виробництва.

Проблема диспаритету цін виникла у результаті реформування власності і переходу до ринкових економічних відносин та неконтрольованості даного процесу. Як наслідок, з кожним роком відбувалося збільшення диспаритету цін на продукцію сільськогосподарського виробництва і цін на споживані ним ресурси промислового походження, які зростали випереджаючими темпами. Нині можна говорити про семикратну різницю в індексі цін [5, с. 7].

Щорічне відставання приросту цін на сільськогосподарську продукцію призвело до значного скорочення її виробництва. Особливо це стосується тваринницької продукції. Так, протягом останніх 20 років поголів'я ВРХ скоротилося більш ніж на 80% (у тому числі корів майже на 70%), свиней – на 60%, овець та кіз – на 80% (див. рисунок) [6, с. 18].

Ця ситуація пов'язана з тим, що в існуючих умовах сільськогосподарським товаровиробникам не вигідно займатися такою фінансово- та матеріаломісткою галуззю. Зміна економічних відносин між виробниками аграрної сфери та переробними підприємствами, недосконала система

ціноутворення й збуту продукції тваринництва, невідповідні механізми постачання кормів і забезпечення ними та іншими необхідними ресурсами, відсутність цілеспрямованої державної підтримки призвели до того, що собівартість продукції цієї сфери значно перевищувала її реалізаційну ціну. Внаслідок цього, колективні сільськогосподарські підприємства були змушені вдатися до значного скорочення поголів'я [7, с. 93].

Динаміка поголів'я худоби та птиці за 1991–2013 роки

Як наслідок, на сьогодні близько 60% валової продукції тваринництва виробляється господарствами населення. При цьому вони виробляють 43% м'яса всіх видів і 80% молока. З позицій ціноутворення дана ситуація виглядає на перший погляд дещо нелогічною, адже закупівельні ціни на продукцію цих господарств є значно нижчими, ніж для сільськогосподарських підприємств, окрім того, вони, на відміну від останніх, не отримують цільових дотацій з бюджету для стимулювання нарощування поголів'я. Проте слід зважити на особливості виробництва товарної продукції в особистих підсобних господарствах населення – як правило, нею стають надлишки виробленої продукції, адже основною метою виробництва є забезпечення продуктами харчування членів власної родини. Окрім того, тут не калькулюється собівартість виробленої продукції, що, поряд із наявністю психологічного чинника, дозволяє господарствам населення бути на сьогодні основними виробниками тваринницької продукції (окрім яєць), а також картоплі, овочів, плодів і ягід [8, с. 306].

Погіршення стану сільськогосподарських товаровиробників стало наслідком не лише диспаритету цін. На нього вплинула також зміна структури розподілу сільськогосподарської продукції та зниження частки товаровиробника в роздрібній ціні. Так, нині більш ніж 70% виторгу від виробленої у сільському господарстві продукції переходить у розпорядження численних торгових посередників та в галузь переробки. Якщо для прикладу розглянути структуру ціни реалізації молока 2,5 % жирності, то від

неї 46,9 % отримує переробне підприємство, 21,9 % – торгівля, а на частку самого сільськогосподарського товаровиробника припадає лише 31,2 % [1, с. 186]. Ситуація з господарствами населення виглядає ще більш невтішною, адже вони збувають свою продукцію в основному посередникам за ціною іноді вдвічі нижчою ніж та, за якою здійснюється закупівля у сільськогосподарських підприємств.

Таке вигідне становище підприємств сфери переробки можна пояснити особливістю структури ринку, на якому вони функціонують. За своєю суттю він є олігопольним. Це означає, що підприємства мають певні можливості щодо впливу на ціни. У сільськогосподарського товаровиробника такого впливу на ціноутворення немає, адже ринки сільськогосподарської продукції є максимально наближеними до ринків досконалої (чистої) конкуренції, окрім того, ціна на продукцію сільського господарства значною мірою залежить від різноманітних посередників, трейдерів і переробників.

Формування ціни на сільськогосподарську продукцію вимагає також врахування чинника цінової еластичності. Як відомо, попит на продукцію сільського господарства є відносно нееластичним за ціною, тобто, при зростанні ціни на 1% попит реагує значно менш адекватним зниженням (на 0,1–0,5%). Це означає, що навіть під час зростання цін населення відносно стабільно споживає продукти харчування, жертвуючи при цьому товарами тривалого користування, одягом тощо. Проте слід врахувати, що різні продукти харчування мають різну еластичність попиту за ціною. Так, більш еластичним є попит на м'ясо і м'ясні вироби, рибу, молокопродукти, фрукти, менш еластичним – на товари щоденного вжитку (хліб, молоко, макаронні вироби, крупи, картопля). При цьому слід врахувати і той факт, що у бюджеті середньостатистичної української сім'ї витрати на продукти харчування становлять близько 53 % (для порівняння, у США – 11, Німеччині – 10, Польщі – 20%). З цим пов'язана відносно більш висока еластичність попиту за доходом, ніж за ціною – 1% приросту середньодушового доходу викликає 0,5–0,9% приріст споживання м'яса і м'ясопродуктів, молока і молокопродуктів, овочів і фруктів [5, с. 5].

Іншою особливістю, яка значною мірою впливає на ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, є сезонне коливання цін. Зокрема, на зернові, соняшник, овочі, баштанні культури ціни значно знижуються під час і одразу після збирання врожаю, а найбільш істотне їх підвищення спостерігається із наближенням наступного збирального сезону. На окремі види тваринницької продукції сезонне коливання цін пов'язане зі зміною обсягів виробництва і пропозиції продукції протягом року. Так, на молоко та яйця ціни зростають восени, коли зменшується надій на корову і знижується несучість курей. Найвищий рівень цін на свинину спостерігається у період великодніх і різдвяних свят, водночас, влітку і у період довгих постів ціни знижуються.

Ціноутворення на продукцію сільського господарства вимагає також врахування того факту, що ціни на продовольчі товари значною мірою залежать від погодних умов. Тобто, якщо рік був урожайним – ціни знижуються (це пов'язано зі зростанням пропозиції), і навпаки – у неврожайні

роки ціни, як правило, підвищуються (що пов'язано зі зменшенням пропозиції даного товару). Тому часто більш вигідною для товаровиробника є реалізація виробленої продукції саме у неврожайні роки (за умови задовільного врожаю у самого виробника).

На рівень ціни також впливає вибір каналу і місця реалізації виробленої продукції. Найнижчими є ціни при продажу продукції «з поля», тобто безпосередньо на місці її виробництва. У цьому випадку товаровиробник не несе витрат на зберігання і транспортування продукції до місця продажу. Зважаючи на це, виробникові іноді доцільніше збути вирощену продукцію переробному підприємству у повному обсязі, навіть незважаючи на значну різницю в цінах (див. таблицю). Це стосується передусім овочів, 44,4% яких потрапляє на переробку, а також винограду (43,8%), плодів та ягід (27,9%).

Середні ціни реалізації продукції рослинництва за окремими напрямками у 2011 році, грн./т*

Найменування продукції	Середні ціни реалізації		У тому числі за напрямками реалізації				
	2011	2011 у % до 2010	Переробним підприємствам	Населенню в рахунок оплати праці	пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнових паїв	на ринку, через власні магазини, ятки, палатки	за іншими напрямками
Зернові культури	1374,2	122,6	1453,4	989,9	951,6	1272,3	1421,6
Олійні культури	3312,0	112,6	3127,8	1678,3	1947,8	3151,8	3339,6
Цукрові буряки	516,0	107,8	521,8	291,5	350,0	437,6	474,5
Картопля	2032,8	95,4	1423,5	1802,0	1881,9	2153,8	2082,9
Овочі	2139,1	83,8	650,3	1313,3	1345,4	3349,7	3343,6
Плоди та ягоди	3175,9	131,2	1647,1	2108,0	3025,2	3655,4	3825,2
Виноград	3571,1	98,2	3407,3	2040,0	2710,0	4315,0	3607,1
Баштанні культури	555,4	178,4	-	400,3	336,1	416,5	601,4

*Джерело: [9].

Аналіз цін і обсягів реалізації зернових за окремими каналами свідчить, що, незважаючи на те, що середня ціна їх реалізації переробним підприємствам (включаючи елеватори) є найвищою, частка цього каналу у структурі реалізації становить лише 3,6%, основна маса зерна реалізується за іншими напрямками – 82,7% (найвищим є обсяг реалізації кукурудзи – 89,6%). Подібна ситуація спостерігається і по олійних культурах – на переробні підприємства надходить лише 5,2% від усього обсягу реалізації олійних культур.

Аналізуючи обсяги реалізації інших видів продукції рослинництва можемо відзначити, що основна маса – 87,9% цукрових буряків надходить на переробку. Цьому сприяє і порівняно висока ціна – 521,8 грн/т. Водночас, 87,5 % картоплі і 75,9% баштанних культур реалізуються за іншими напрямками.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, основними чинниками, що впливають на процес ціноутворення на сільськогосподарську продукцію є такі: наявність диференціальної земельної ренти, диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні ресурси, висока витратність виробництва сільськогосподарської продукції, виробництво значної частки валової продукції тваринництва (60%) господарствами населення, зниження частки товаровиробника в роздрібній ціні, низька еластичність попиту на сільськогосподарську продукцію, сезонне коливання цін, залежність від погодних умов, значна диференціація цін залежно від каналу і місця реалізації, низька купівельна спроможність населення, неможливість точного прогнозування собівартості продукції і цін на неї до моменту її фактичного виробництва. Наявність цих та інших чинників вимагає як їх врахування в ціновій політиці підприємства, так і обов'язкового регулювання процесу ціноутворення на продукцію сільського господарства державою.

Список літератури

1. Воскобійник Ю.П. Функціонування цінового механізму в сучасних умовах розвитку аграрного ринку / Ю.П. Воскобійник // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 185–187.
2. Месель-Веселяк В.Я. Ціновий фактор і розвиток аграрного виробництва в Україні / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 179–180.
3. Молдаван Л.В. Форми і важелі державного впливу на формування міжгалузевих цін та їх стабілізацію в агропродовольчому комплексі (зарубіжний досвід) / Л.В. Молдаван // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 180–182.
4. Пасхавер Б.И. Современное состояние ценового паритета в АПК / Б.И. Пасхавер // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 174–175.
5. Шпичак О.М. Теоретико-методологічні аспекти ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / О.М. Шпичак // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 3–10.
6. Барілович О.М. Тваринництво: стан галузі та перспективи відродження / О.М. Барілович // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2013. – № 1(6). – Т. 1. – С. 18–22.
7. Ксьонжик І. В. Тваринництво: розвиток та перспективи залучення фінансових ресурсів / І. В. Ксьонжик // Облік і фінанси АПК : міжнародний науково-виробничий журнал. – К., 2012. – С. 93–95.
8. Хомин І.П. Ціновий механізм регулювання розвитку аграрного ринку України (теорія і практика) / І.П. Хомин, З.І. Кривий // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2013. – № 1(6). – Т. 1. – С. 302–308.
9. Рослинництво України: статистичний збірник / за ред. Н. С. Власенко; Державна служба статистики України. – К. : [Держстат України], 2012. – 108 с.

Проанализированы факторы, влияющие на процессы ценообразования в аграрной сфере. Определены проблемы и особенности, с которыми сталкиваются сельскохозяйственные товаропроизводители во время формирования цены.

Цена, ценообразование, сельскохозяйственная продукция.

Factors, which influence the processes of pricing in agrarian sphere, are discussed in the article. Problems and peculiarities of price forming, that agricultural producers face to are described.

Price, pricing, agricultural produce.